

GAJDÓ ÁGNES

Lubickoljunk a Jókai-tengerben!

SZAJBÉLY MIHÁLY: A HOMOKVÁRÉPÍTÉS ÖRÖME.
IRODALOMTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK

JATEPress
Szeged, 2016
278 oldal, 3465 Ft

Homokra építeni úgy, hogy ne dőljön össze, ez az igazi művészet. Megszelídíteni a laza szerkezetű talajt olyannyira, hogy szilárd alapként szolgáljon. Kérdés: lehetséges-e? Ha nem vagy csak alig-alig, tán kísérletezni sem érdemes. Vagy ha mégis, sok-sok türelem és nem kevés derű szükséges hozzá, mert ha netán mégis összedől, megújult erővel és hittel kezdhetünk neki a munkának újra. Aki irodalommal, irodalomtörténettel foglalkozik, jól ismeri ezt a dilemmát.

A múlttal való foglalatosság, a letűnt korok irodalmi alkotásainak értelmezése, sajátos összefüggésbe helyezése sokszor valóban a homokvárépítést juttathatja eszünkbe. Rakosgatjuk egymásra a gondolatainkat, mint kőművesmester a téglákat, de hogy földrengésálló lesz-e a ház, csak később derül ki, ha ugyan kiderül valaha.

A múlt ugyanis nem ismerhető meg igazán, ahogyan a posztmodern történelemelmélet is rávilágít, s nem is birtokolható. „A múltból többféle, egymással gyakran nehezen vagy egyáltalán nem összeegyeztethető, a saját maga által alkalmazott komplexitás-redukció alapján mégis érvényes narratíva hozható létre” – írja Szajbély Mihály *A homokvárépítés öröme* című kötetének *Bevezetőjében*. (7.) Úgy véli, a jelen múlttá válásával párhuzamosan mindig újabb és újabb narratívák létrehozása szükséges. Ebből kapunk rendkívül izgalmas ízelítőt, ám olvasás közben ne felejtsük: „Állandó csak az anyag, az irodalomtörténet-írás médiuma, melynek komplexitása nem a mi számunkra való – de a miénk az állandó formázás, a homokvárépítés, az éppen érvényesnek bizonyuló megértés öröme.” (8.)

Az egyik kulcsszó a megértés, a másik az öröm. Az irodalomtörténeti kutatást ugyanis nem lehet örömtelenül végezni. Mindig ott kell lennie a kíváncsiság és a várakozással teli izgalom mellett a felfedezés és az esetleges összefüggések

felfejtése, megtalálása közben érzett örömmek. A kutatás igenis lehet szórakoztató, elvégre eleink írásait tanulmányozva számunkra ismeretlen világ tárul fel. Móricz Zsigmond írta egy helyütt, a múlt arra való, hogy ráálljunk s éljünk – s bizony élni (is) tanít valamennyi veretes szöveg, legyen szó akár Jókairól, Csáth Gézaról vagy épp Asbóth Jánosról, Ottlik Gézaról. A Szajbély Mihály kötetében felbukkanó írók között kettőt is találunk, akikkel akár egy-egy konferencián, könyvheti dedikáláson vagy író-olvasó találkozón összefuthatunk: Bodor Ádámról és Darvasi Lászlóról van szó. Merész, ám nem indokolatlan társítással kerül egymás mellé például Jókai, Csáth és Darvasi, a *Bodor* című, különálló fejezetben pedig „a hatalom mártírjait megváltó hatalom mártíromságát” vizsgálja a szerző az *Utasberek* novellából kiindulva.

Jókai persze minduntalan elő-előkerül. Nem véletlen mindez, hiszen Szajbély Mihály kismonográfiát is írt a legtermékenyebb magyar íróról, ám az újdonság, hogy a 19. század nagymesterét 20., sőt 21. századi kontextusba kapcsolja. A szerző egy interjúban utalt arra, hogy a monográfia írása közben számos digitális jegyzet, cédula gyűlt össze a számítógépén, s most, hogy „szabadon lubickolhat a Jókai-tengerben”, előveszi ezeket: „Olyasféle, nagyon izgalmas és élvezetes munka ez, mint amelyet a fotós végez Antonioni *Nagyítás* című filmjében.” (<http://www.litera.hu/hirek/szajbely-mihaly-sziszfusz-lubickol> – utolsó letöltés: 2017. augusztus 14.)

A kötet egészén érezhető a kutatással és értelmezéssel, az új és olykor szokatlan gondolatmenetek kidolgozásával együtt járó rácsodálkozás, felszabadult öröm, amely csak azok sajátja, akik igazán értik a dolgukat, s nemcsak saját szakterületükön tájékozottak, hanem más tudományágakban is. Szajbély a *Történetek egy ócska kastélyban* című Jókai-elbeszélésről szóló tanulmányában például a szubvokalizáció jelenségét (egy szépirodalmi szöveg néma és lassú olvasása során az olvasó tudatában megképződő, belső hangjait) vizsgálja. Hogy juthatott mindez az eszébe? A Szegedi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékének professzoraként a kommunikáció szakos hallgatóknak tartott szemináriumán rendszeresen beszélgetnek a hangos irodalomról, és hangjátékokat elemezve felfigyelnek a hangban és hangzásban rejlő lehetőségekre. A kötetben szereplő írás nagyon érdekesen vezet végig, hogyan némult el az olvasás, hogyan olvasunk egyre gyorsabban, s miként alkalmazható például írott szövegben nyelvi erőszak. Jókai elbeszélése arra is példa, hogy „az ember nem léphet ki a maga természetes közegeből, a nyelven alapuló társas érintkezéseken alapuló, kommunikációkból álló társadalomból.” (30.)

A *Virágzabálók és a Jókai-típusú 19. századi nagyregény* című dolgozat arra példa, hogy nemcsak az író, költő, hanem az irodalomtörténész is lehet homo ludens. Szajbély Mihály eljátszik a gondolattal, mi lenne, ha Morcsányi Géza, a Magvető Kiadó korábbi igazgatója föl-kérné Jókait, dolgozza át Darvasi regényét „a serdültebb ifjúság és a serdülőkor szintjén meg-rekedt felnőtt olvasók számára”. (189.) A játék nem tudománytalan, és nagyon szórakoztató. Kiderül, hogy Jókaihoz hasonlóan Darvasi is meglehetősen tarka és sok műfajú alkotó, „ro-konszellemű író”, ám Jókaitól eltérően benne két író is lakik: egy újságot író író és egy könyv-író író. Éppen ezért teremtette meg a tárcaíró Szív Ernőt, aki sosem ír regényt, ellentétben Darvasival. Jókai viszont – mint arra többször is kitér igen tudatosan szerkesztett kötetében Szajbély – tárcaregény író, hiszen a lapokban folytatásokban megjelent regényei írása közben figyelemmel kellett lennie azokra az olvasókra is, akik esetleg kihagynak egy-egy epizódot. Nem hozhatott létre tehát túlzottan bonyolult regényszerkezetet, nem alkothatott összetett

figurákat. Darvasi viszont igen – s ezért *sem* hasonlítanak regényei Jókai kevésbé megszerkesztett regényeire.

A kötetben Jókai mellett – a már említetteken kívül – megjelenik Kemény Zsigmond, Danilo Kiš, Tolnai Ottó, Niklas Luhmann, Wim Wenders, Eötvös József is. Valamennyi párhuzam újabb és újabb megvilágításba helyezi Jókai írásművészetét, s az időben távol eső alkotók kapcsolatba kerülve segítik egymást és nem utolsósorban az olvasót. Szerencsére Szajbély Mihály nem viszi túlzásba, épp arányosan adagolja az elméletet, s ha elő is áll ilyesféle fejtegetéssel, nagyon olvasmányosan teszi. Olyannyira, hogy kedvet csinál a Mikszáth által érdektelen és értéktelen kacattárnak minősített novellagyűjtemény (Jókai *Dekameronja*) vagy a *Fövenyóra*, de még *A falu jegyzője* vagy *A rajongók* elolvasásához és az *Iskola a határon* újraolvasásához is. Otlík regényéről megállapítja, „nem modernitáskritika, hanem vigasz” (238.). Szajbély kötete is az. Vigasztaló, hogy a szellem napvilága fényesen ragyog, s a gondolkodó ember képes új és új, merészebbnél merészebb ötletekkel, irodalomtörténeti újdonságokkal előállni. Ez benne a nagyszerű. S az, hogy ha kedvünk tartja, mi magunk is fölfedezhetjük a homokvárépítés örömét.

